

DOI: 10.59560/18291155-2026.2-33

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՉՈՒՐԱՆԿ

«Կոնտրա» իրավաբանական ընկերության
Քրեական պաշտպանության
դեպարտամենտի ղեկավար,
ՀՀ Փաստաբանական պալատի անդամ,
փաստաբան,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
Հայաստանի եվրոպական համալսարանի
հանրային և միջազգային ամբիոնի դասախոս

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԵՆԹԱՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՔՐԵԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Սույն հետազոտության նպատակը քրեական ենթամշակույթի քրեականացման իրավական հիմքերի համալիր ուսումնասիրությունն է, մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 322-325-րդ հոդվածներով սահմանված իրավական կարգավորումների վերլուծությունը՝ դրանց համապատասխանությունը քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին գնահատելու և իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացող խնդիրները բացահայտելու նպատակով: Նշված նպատակի իրագործման համար աշխատանքում առաջադրվում են հետևյալ գիտական խնդիրները.

ա. ուսումնասիրել քրեական ենթամշակույթի հասկացությունը և դրա հիմնական տարրերը,

բ. վերլուծել քրեական ենթամշակույթի քրեականացված իրավական կարգավորումները ՀՀ քրեական օրենսգրքում,

գ. բացահայտել քրեական ենթամշակույթի հետ կապված քրեաիրավական նորմերի կիրառման ընթացքում առաջացող իրավական որոշակիության խնդիրները,

դ. ուսումնասիրել քրեական ենթամշակույթի քրեականացման վերաբերյալ դատական պրակտիկայում ձևավորված իրավական դիրքորոշումները,

ե. կատարել համեմատական վերլուծություն այլ պետությունների, մասնավորապես Վրաստանի, օրենսդրական փորձի հետ,

զ. առաջարկել քրեական ենթամշակույթի քրեականացման իրավական կարգավորման կատարելագործման հնարավոր ուղղություններ:

Հիմնաբառեր. մշակույթ, քրեական ենթամշակույթ, «գողական աշխարհ», կազմակերպված հանցավորություն, քրեական պատասխանատվություն, իրավական որոշակիության սկզբունք, քրեական աստիճանակարգություն, իրավակիրառ պրակտիկա, քրեական հեղինակություն:

Վերջին տարիներին ՀՀ-ում քրեական քաղաքականության կարևոր ուղղություններից մեկը դարձել է կազմակերպված հանցավորության և դրա սոցիալական հիմքերի դեմ պայքարը: Այդ քաղաքականության շրջանակում օրենսդիրը պատասխանատվություն է սահմանել քրեական ենթամշակույթի հետ կապված մի շարք գործողությունների համար, մասնավորապես՝ քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ ստանալու, տալու կամ պահպանելու, քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելու կամ ղեկավարելու, նման խմբավորմանը մասնակցելու, ինչպես նաև քրեական հեղինակության ազդեցությունը օգտագործելու նպատակով նրան դիմելու համար (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 322-325-րդ հոդվածներ): Նշված իրավական կարգավորումները նպատակ ունեն սահմանափակել քրեական ենթամշակույթի ազդեցությունը հասարակական հարաբերությունների վրա և կանխել հանցավոր խմբերի ձևավորումը ու դրանց գործունեությունը:

Քրեաբանական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ քրեական ենթամշակույթը հանդիսանում է հանցավոր միջավայրի կազմակերպման կարևոր գործոն՝ փոխանցելով հանցավոր ավանդույթները, վարքագծի կանոնները և արժեքները նոր անդամներին, ապահովելով հանցավոր խմբերի ներքին կարգավորումը և կայունությունը¹: Միաժամանակ քրեական ենթամշակույթն ունի նաև կարևոր սոցիալական վտանգավորություն. այն նպաստում է հանցավոր փորձի փոխանցմանը, ձևավորում է հակասոցիալական արժեքային համակարգ և խոչընդոտում է անձանց բնական սոցիալականացման գործընթացին²: Այս հանգամանքները հիմնավորում են պետության միջամտության և նման երևույթների նկատմամբ քրեաիրավական արձագանքի անհրաժեշտությունը: Այս ամենով հանդերձ, քրեական ենթամշակույթի քրեականացումը առաջացրել է մի շարք տեսական և գործնական խնդիրներ, որոնք իրավակիրառ պրակտիկայում և դոկտրինայի հարթությունում ստացել են ոչ միանշանակ կարգավորումներ:

¹ Тулегенов В.В. Криминальная субкультура: понятие, структура и соотношение со смежными понятиями // Вестник АГТУ. 2005. № 5 (28), 220–221 էջեր:

² Хисамутдинов Ф.Р., Шалагин А.Е. Криминальная субкультура и ее предупреждение // Вестник Казанского юридического института МВД России. 2015. № 2 (20), 46–48 էջեր:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան հոդվածներում օգտագործվում են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են «քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում», «օրենքով գող», «քրեական հեղինակություն», «քրեական ենթամշակույթի կանոններ», որոնք իրավական համակարգում չունեն հստակ սահմանումներ և չեն բացահայտվում որևէ նորմատիվ իրավական ակտում:

Քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից է իրավական որոշակիության պահանջը, համաձայն որի քրեական օրենքը պետք է լինի բավարար չափով հստակ և կանխատեսելի, որպեսզի անձը կարողանա հասկանալ իր վարքագծի իրավական հետևանքները և համապատասխանեցնել այն օրենքի պահանջներին: Երբ քրեական պատասխանատվության հիմքում դրվում են սոցիալական երևույթներ կամ ոչ ֆորմալ կանոններ, որոնք նորմատիվ ամրագրում չունեն, առաջանում է վտանգ, որ քրեական իրավունքի կիրառումը կարող է դառնալ չափազանց լայն կամ անորոշ: Վերոգրյալ հանգամանքները պայմանավորում են ընտրված թեմայի արդիականությունը և անհրաժեշտությունը՝ ուսումնասիրելու քրեական ենթամշակույթի քրեականացման իրավական հիմքերը, դրանց համապատասխանությունը իրավական որոշակիության սկզբունքին, ինչպես նաև բացահայտելու իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացող խնդիրները:

Քրեական ենթամշակույթի հասկացությունը բացահայտելու համար նախ անհրաժեշտ է անդրադառնալ «մշակույթ» և «ենթամշակույթ» հասկացություններին, որոնք հանդիսանում են տվյալ երևույթի տեսական հիմքը: Մշակույթը մասնագիտական գրականության մեջ դիտվում է որպես հասարակության կողմից ձևավորված արժեքների, նորմերի, վարքագծի կանոնների, ավանդույթների և խորհրդանիշների ամբողջություն, որոնք կարգավորում են մարդկանց փոխհարաբերությունները և հասարակական կյանքի կազմակերպումը^{1,2}: Մշակույթը հանդիսանում է հասարակության զարգացման կարևորագույն գործոններից մեկը և արտացոլում է տվյալ հասարակության արժեքային համակարգը, սոցիալական փորձը և պատմական ավանդույթները: Միաժամանակ մշակույթը միատարր համակարգ չէ: Հասարակության ներսում գոյություն ունեն տարբեր սոցիալական խմբեր, որոնք կարող են ունենալ վարքագծի, արժեքների և ավանդույթների առանձնահատուկ համակարգեր: Այս երևույթը բնորոշվում է «ենթամշակույթ» հասկացությամբ:

Սոցիոլոգիական իմաստով, ենթամշակույթը որոշակի սոցիալական խմբին բնորոշ արժեքների, նորմերի, վարքագծի ձևերի և կենսակերպի համակարգ է, որը

¹ Parsons, T. The Social System. New York: Free Press, 1951, 6–30 էջեր:

² Универсальный энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Большая российская энциклопедия, 2002, 1249 էջ:

որոշ չափով տարբերվում է հասարակության գերիշխող մշակույթից, սակայն միաժամանակ գտնվում է դրա ազդեցության ներքո¹:

Կրիմինոլոգիական տեսանկյունից ենթամշակույթները կարող են ձևավորվել նաև այնպիսի սոցիալական խմբերում, որոնց վարքագիծը հակասում է (կամ պետք է հակասի) հասարակության ընդունված արժեքներին և իրավական նորմերին: Այդպիսի դեպքերում մասնագիտական գրականության մեջ քրեական ենթամշակույթը բնորոշվում է որպես հանցավոր միջավայրում ձևավորված արժեքների, ավանդույթների, սովորույթների և վարքագծի ոչ ֆորմալ կանոնների համակարգ, որը կարգավորում է հանցավոր խմբերի անդամների միջև հարաբերությունները և ապահովում է նրանց գործունեության կազմակերպվածությունը²: Այստեղ կարիք կա անդրադառնալ «պետք է հակասեն» ձևակերպմանը: Քրեական ենթամշակույթը հասարակության կողմից միշտ չէ, որ ընկալվում է բացառապես բացասական: Որոշ սոցիալական միջավայրերում այն կարող է մասամբ ռոմանտիզացվել կամ ընկալվել որպես յուրատեսակ «այլընտրանքային արդարության» համակարգ, ինչը պայմանավորված է տվյալ ենթամշակույթի ներկայացուցիչների նկատմամբ ձևավորված հեղինակությամբ, ինչպես նաև մեդիայի ազդեցությամբ³: Կրիմինոլոգիական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հատկապես հետխորհրդային հասարակություններում «գողական աշխարհի» հետ կապված պատկերացումները երբեմն ունեն դրական ընկալումներ հասարակության որոշ խմբերի շրջանում: Նման իրավիճակը պայմանավորված է նրանով, որ քրեական ենթամշակույթը պատմականորեն ձևավորել է վարքագծի սեփական կանոններ, որոնք որոշ դեպքերում ընկալվել են որպես «արդարության» կամ «պատվավոր վարքագծի» յուրահատուկ համակարգ⁴: Հետևաբար, երբ խոսում ենք քրեական ենթամշակույթի և հասարակական ընկալումների մասին, պնդումը, որ քրեական ենթամշակույթի նորմերը հակասում են հասարակական ընդունելի նորմերին վիճահարույց է:

Մի շարք հետազոտողների կարծիքով քրեական ենթամշակույթը հանդիսանում է յուրատեսակ սոցիալական համակարգ, որը ներառում է ոչ միայն վարքագծի կանոններ, այլև արժեքային համակարգ, խորհրդանիշներ, հաղորդակցության առանձնահատուկ ձևեր և հիերարխիկ կառուցվածք: Այդ համակարգը նպաստում է հանցավոր խմբերի համախմբմանը և նրանց գործունեության կայունությանը:

¹ **Cohen, A.K.** Delinquent Boys: The Culture of the Gang. New York: Free Press, 1955, 12–15 էջեր:

² **Пирожков В.Ф.** Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). – Тверь: Приз, 1994, 47–49 էջեր:

³ **Олейник А.Н.** «Жизнь по понятиям»: институциональный анализ повседневной жизни российского общества // Полис. 2001 թ. №2, 41–44 էջեր:

Վերջինս հանդիսանում է հանցավոր միջավայրի կարևոր կազմակերպիչ գործոն¹: Այն ապահովում է հանցավոր խմբերի ներքին կարգավորումը, փոխանցում է հանցավոր փորձը և ավանդույթները նոր անդամներին և ձևավորում է վարքագծի այնպիսի նորմեր, որոնք հակասում են (պետք է հակասեն) հասարակության իրավական և բարոյական արժեքներին: Քրեական ենթամշակույթի կարևոր առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ դրա նորմերը չեն ամրագրվում որևէ գրավոր կամ նորմատիվ աղբյուրում: Դրանք փոխանցվում են ոչ ֆորմալ ճանապարհով՝ սոցիալական միջավայրի ներսում ձևավորված ավանդույթների, սովորույթների և հաղորդակցության միջոցով: Այդ պատճառով քրեական ենթամշակույթը հաճախ բնութագրվում է որպես յուրատեսակ «գաղտնի գիտելիք», որը հասանելի է միայն տվյալ միջավայրի անդամներին²: Միաժամանակ քրեական ենթամշակույթն ունի հստակ կառուցվածքային տարրեր, որոնց թվում սովորաբար առանձնացվում են՝ արժեքային համակարգը, վարքագծի ոչ ֆորմալ կանոնները, ավանդույթներն ու ծեսերը, դաջվածքները, հիերարխիկ հարաբերությունները, հաղորդակցության առանձնահատուկ միջոցները (ժարգոն, խորհրդանիշներ և այլն): Նշված տարրերը ձևավորում են այն սոցիալական միջավայրը, որի շրջանակներում տեղի է ունենում հանցավոր գործունեության կազմակերպումը և վերարտադրությունը: Այսպիսով, քրեական ենթամշակույթը սոցիալական բարդ երևույթ է, որը ձևավորվում է հանցավոր միջավայրում և ներառում է արժեքների, վարքագծի կանոնների և ավանդույթների ամբողջություն՝ ուղղված հանցավոր գործունեության կազմակերպմանը և պահպանմանը:

Հանցավոր միջավայրում ձևավորված արժեքների և վարքագծի համակարգը բնութագրելու համար կիրառվում են տարբեր տերմիններ: Առավել տարածված են «քրեական ենթամշակույթ» և «հանցավոր ենթամշակույթ» հասկացությունները: Չնայած դրանք հաճախ օգտագործվում են որպես հոմանիշներ, սակայն գիտական տեսանկյունից դրանց միջև հնարավոր է նկատել որոշակի տարբերություններ: «Քրեական ենթամշակույթ» հասկացությունը առավելապես կիրառվում է կրիմինոլոգիական գրականության մեջ և ընդգծում է այն հանգամանքը, որ տվյալ ենթամշակույթը ձևավորվում է քրեական միջավայրում և կապված է հանցավոր գործունեությամբ զբաղվող անձանց սոցիալական հարաբերությունների հետ³: Միաժամանակ մի շարք հեղինակներ օգտագործում են «հանցավոր ենթամշակույթ» հասկացությունը՝ շեշտադրելով այն հանգամանքը, որ տվյալ ենթամշակույթի

¹ **Орецкий Д.А., Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура: понятие, структура и соотношение со смежными понятиями // Вестник АГТУ. 2005. № 5 (28). 220–222 էջեր:

² **Олейник А.Н.** «Жизнь по понятиям»: институциональный анализ повседневной жизни российского общества // Полис. 2001. № 2. 40–44 էջ:

³ **Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура: понятие, структура и соотношение со смежными понятиями // Вестник АГТУ. 2005. № 5 (28), 220–221 էջեր:

արժեքներն ու վարքագծի կանոնները հակասում են հասարակության իրավական և բարոյական նորմերին և ուղղված են հանցավոր գործունեության կազմակերպմանը կամ աջակցմանը¹: Այս մոտեցումը առավել ճշգրիտ է ընդգծում տվյալ երևույթի հակասոցիալական բնույթը և դրա կապը հանցագործությունների կատարման հետ:

Մասնագիտական գրականության մեջ առաջարկվել է տվյալ երևույթը բնորոշել նաև որպես **«գողական աշխարհ»**: Այս տերմինը հատկապես տարածված է հետխորհրդային երկրների քրեաբանական և իրավական ուսումնասիրություններում և արտացոլում է ոչ միայն հանցավոր գործունեության շրջանակում ձևավորված հարաբերությունները, այլև դրանց սոցիալական ինստիտուցիոնալացումը՝ սեփական նորմերով, ավանդույթներով և հեղինակային համակարգով: Այստեղ առաջարկում է կիրառել «գողական աշխարհ» եզրույթը՝ այն հիմնավորմամբ, որ այն առավել ամբողջական կերպով է արտացոլում տվյալ երևույթի իրական բնույթը՝ որպես ինքնուրույն սոցիալական միջավայր, որն ունի ներքին կանոնակարգ, հիերարխիա և վարքագծի պարտադիր նորմեր²: Հեղինակի կարծիքով «գողական աշխարհ» հասկացությունը առավել համարժեք է, քանի որ այն ընդգրկում է ոչ միայն ենթամշակութային տարրերը (արժեքներ, նորմեր, խորհրդանիշներ), այլև դրանց հիման վրա ձևավորված սոցիալական հարաբերությունների ամբողջ համակարգը, այդ թվում՝ ոչ ֆորմալ իշխանության ինստիտուտները, վեճերի կարգավորման մեխանիզմները և տնտեսական բաղադրիչները: Այս իմաստով «գողական աշխարհը» դիտարկվում է որպես համեմատաբար փակ սոցիալական համակարգ, որը գործում է պետության իրավակարգից անկախ կամ նույնիսկ դրան հակադիր տրամաբանությամբ:

Միևնույն ժամանակ, նշված տերմինի կիրառումը իրավական գիտության մեջ պետք է ունենա որոշակի սահմանափակումներ: Այն, լինելով առավելապես խոսակցական և սոցիալ-մշակութային բնույթի, չի ապահովում բավարար իրավական որոշակիություն և կարող է տարբեր կերպ մեկնաբանվել իրավակիրառ պրակտիկայում: Այդ պատճառով մի շարք հետազոտողներ նախապատվությունը տալիս են «հանցավոր ենթամշակույթ» եզրույթին, որը, պահպանելով երևույթի սոցիալական բնութագրումը, միաժամանակ ավելի հստակ ընդգծում է դրա հակաիրավական և հակասոցիալական ուղղվածությունը: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ թեև «գողական աշխարհ» հասկացությունը կարևոր դեր ունի քրեական ենթամշակույթի սոցիալական բնույթի բացահայտման գործում, սակայն իրավական կարգավորման և նորմատիվ ամրագրման տեսանկյունից առավել

¹ Пирожков В.Ф. Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). - Тверь: Приз, 1994, 45–47 էջեր:

² Բաբախանյան Ա.Ա., Քրեական ենթամշակույթի առանձնահատկությունները և դրա ազդեցությունը հանցավորության վրա: Սեղմագիր: Երևան, 2022, էջ 12–15:

նպատակահարմար է կիրառել «հանցավոր ենթամշակույթ» եզրույթը, որը ապահովում է ավելի բարձր աստիճանի իրավական որոշակիություն և համապատասխանություն քրեական իրավունքի սկզբունքներին:

Տերմինաբանական այս տարբերությունը կարևոր նշանակություն ունի նաև իրավական կարգավորման տեսանկյունից: Քրեական իրավունքում օգտագործվող հասկացությունները պետք է լինեն առավելագույնս հստակ, միանշանակ և միասնական, քանի որ դրանցից կախված է քրեական պատասխանատվության շրջանակը: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է գնահատել, թե օրենսդրական մակարդակում նպատակահարմար է կիրառել «քրեական ենթամշակույթ» տերմինը, թե առավել ճիշտ կլինի օգտագործել «հանցավոր ենթամշակույթ» հասկացությունը, որը կարող է ավելի հստակ արտահայտել տվյալ երևույթի հակասոցիալական բնույթը: Միաժամանակ հարկ է նկատել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի գործող կարգավորումներում օգտագործվում է «քրեական ենթամշակույթ» ձևակերպումը, ինչը փաստում է, որ օրենսդիրը նախընտրել է այդ տերմինը: Սակայն տվյալ հասկացության բովանդակությունը օրենքում բացահայտված չէ, ինչը իրավակիրառ պրակտիկայում առաջացնում է մի շարք խնդիրներ՝ կապված տվյալ երևույթի սահմանների և դրա տարրերի որոշման հետ: Ուստի քրեական ենթամշակույթի քրեականացման իրավական կարգավորման կատարելագործման շրջանակներում նպատակահարմար է նաև անդրադառնալ օգտագործվող տերմինաբանության հստակեցման հարցին՝ գնահատելով «քրեական ենթամշակույթ» և «հանցավոր ենթամշակույթ» հասկացությունների կիրառման նպատակահարմարությունը:

Քրեական ենթամշակույթի ուսումնասիրության կարևոր ուղղություններից մեկը դրա ներքին կառուցվածքի և գործառույթների բացահայտումն է: Քրեական ենթամշակույթը ձևավորում է հարաբերականորեն կայուն սոցիալական միջավայր, որի շրջանակներում ձևավորվում են ոչ ֆորմալ նորմեր, կարգավիճակներ և հաղորդակցության առանձնահատուկ ձևեր: Այդ միջավայրում ձևավորվող կանոնները կատարում են կարգավորիչ դեր՝ սահմանելով հանցավոր խմբերի անդամների վարքագծի ընդունելի և անընդունելի ձևերը¹: Քրեական ենթամշակույթը բնութագրվում է հստակ արտահայտված կառուցվածքային տարրերով: Դրանցից հիմնականներն են արժեքային համակարգը, խմբային նորմերը, հանցավոր միջավայրին բնորոշ ավանդույթները, ինչպես նաև սոցիալական հիերարխիայի համակարգը: Այդ տարրերի համադրությունը ստեղծում է ինքնուրույն սոցիալական կարգավորման մեխանիզմ, որը գործում է պետական իրավական կարգավորման

¹ **Тугегенов В.В.** Криминальная субкультура: понятие, структура и соотношение со смежными понятиями // Вестник АГТУ. 2005. № 5 (28). 221–222 էջեր:

համակարգից անկախ¹: Հատկանշական է, որ քրեական ենթամշակույթի շրջանակներում ձևավորվող հիերարխիկ հարաբերությունները նպաստում են հանցավոր խմբերի ներսում կարգապահության պահպանմանը և դերերի բաշխմանը: Այս հիերարխիան որոշում է խմբի անդամների սոցիալական կարգավիճակը, ազդեցության աստիճանը և նրանց մասնակցությունը հանցավոր գործունեության կազմակերպմանը: Այդպիսի կառուցվածքն ապահովում է խմբի ներսում կայունություն և նպաստում է հանցավոր գործունեության շարունակականությանը²: Քրեական ենթամշակույթի սոցիալական վտանգավորությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ այն նպաստում է հանցավոր վարքագծի վերարտադրությանը: Քրեական միջավայրում ձևավորված նորմերը և արժեքները հաճախ հակադրվում են հասարակության իրավական և բարոյական նորմերին, ինչի հետևանքով ձևավորվում է սոցիալական վարքագծի այլընտրանքային համակարգ: Այդ համակարգը նպաստում է հանցավորության կայունությանը և խոչընդոտում է իրավական նորմերի ազդեցությանը տվյալ սոցիալական խմբերի վրա³: Միաժամանակ քրեական ենթամշակույթը սերտորեն կապված է կազմակերպված հանցավորության ձևավորման և գործունեության հետ: Այն ստեղծում է սոցիալական և մշակութային այնպիսի միջավայր, որի շրջանակներում ձևավորվում են հանցավոր խմբերի ներքին կառավարման մեխանիզմները, կարգապահության պահպանման միջոցները և անդամների միջև փոխհարաբերությունների կանոնները: Այդ պատճառով քրեական ենթամշակույթը հանդիսանում է կազմակերպված հանցավորության գոյության և զարգացման կարևոր սոցիալական հիմքերից մեկը⁴:

Ներկայումս ՀՀ քրեական օրենսգրքում նախատեսվել են 322-ից 325-րդ հոդվածները, որոնցով քրեականացվել են քրեական ենթամշակույթին վերաբերող որոշ հարցեր: Սակայն դրանց կիրառման ընթացքում առաջանում են մի շարք խնդիրներ, որոնք կապված են իրավական որոշակիության սկզբունքի ապահովման հետ: Վերջինս իրավունքի հիմնարար սկզբունքներից է և արտահայտվում է «չկա հանցագործություն և պատիժ առանց օրենքի» կանոնով (*nullum crimen, nulla poena sine lege*): Այդ սկզբունքի համաձայն քրեական պատասխանատվության հիմքերը պետք է ձևակերպված լինեն հստակ և կանխատեսելի ձևով, որպեսզի անձը կարողանա կանխատեսել իր վարքագծի իրավական հետևանքները⁵: Հենց այս

¹ **Корецкий Д.А., Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура и ее криминологическое значение. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2006, 8-10 էջեր:

² **Пирожков В.Ф.** Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). - Тверь: Приз, 1994, 50-53 էջեր:

³ **Корецкий Д.А.** Криминальная субкультура как фактор преступности. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2006, 12-14 էջեր:

⁴ **Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура и организованная преступность, 223-224 էջեր:

⁵ **Ashworth A.** Principles of Criminal Law. Oxford University Press, 2013, 63 էջ:

տեսանկյունից ՀՀ քրեական օրենսգրքի 322-րդ հոդվածում օգտագործված մի շարք ձևակերպումներ առաջացնում են խնդիրներ: Մասնավորապես օրենքում օգտագործվում են այնպիսի հասկացություններ, ինչպիսիք են՝ «քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում», «քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ», «քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման սահմանած և ճանաչած վարքագծի կանոններ»: Այս հասկացությունները որևէ իրավական ակտում բացահայտված չեն և չունեն նորմատիվ սահմանում և իրավակիրառի համար ստեղծում են որակման բարդություններ: Քրեական ենթամշակույթի կանոնները գոյություն ունեն ոչ ֆորմալ սոցիալական միջավայրում և փոխանցվում են ավանդույթների ու սովորույթների միջոցով: Այս հանգամանքը ստեղծում է իրավիճակ, երբ քրեական պատասխանատվության հիմքը դառնում են այնպիսի կանոններ, որոնք չունեն իրավական ամրագրում և որոնց բովանդակությունը հնարավոր չէ հստակ սահմանել իրավական գործիքակազմով:

Այս խնդիրը արտահայտվել է նաև դատական պրակտիկայում: Երևանի ընդհանուր իրավասության դատարանը ԵԴԴ/0551/01/24 գործով նշել է, որ «քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորման սահմանած և ճանաչած վարքագծի կանոններ» ձևակերպումը չի կարող համարվել իրավական որոշակիության պահանջներին համապատասխանող նորմատիվ հիմք, քանի որ այդ կանոնները որևէ իրավական ակտում ամրագրված չեն: Դատարանն արձանագրել է, որ նման պայմաններում անձը չի կարող կանխատեսել իր վարքագծի իրավական հետևանքները, ինչը հակասում է քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին:

Միջազգային փորձը ևս ցույց է տալիս, որ քրեական ենթամշակույթի քրեականացումը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան հասկացությունները ստանում են հստակ իրավական սահմանումներ: Այդ առումով հաճախ օրինակ է բերվում Վրաստանի օրենսդրությունը: Վրաստանի քրեական օրենսգրքում «գողական աշխարհին» վերաբերող հանցակազմերը կիրառվում են «Կազմակերպված հանցավորության և ռեկետի մասին» օրենքի հետ համակցության մեջ, որտեղ տրված են այնպիսի հասկացությունների իրավական սահմանումներ, ինչպիսիք են՝ «գողական աշխարհ», «օրենքով գող», «գողական հավաք» և այլն¹:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս անդրադարձել է Վրաստանի համապատասխան օրենսդրությանը և նշել, որ այդ նորմերը չեն հակասում իրավական որոշակիության սկզբունքին, քանի որ համապատասխան հասկացությունները սահմանված են հատուկ օրենքով և լայնորեն ճանաչված են հասարակության մեջ²:

¹ Law of Georgia on Organized Crime and Racketeering, 2005 թ:

² *Ashlarba v. Georgia*, Judgment of 15 July 2014.

ՀՀ քրեական օրենսգրքի դեպքում իրավիճակը տարբեր է: Այստեղ քրեականացվել է որոշակի սոցիալական երևույթ, սակայն դրա բովանդակությունը չի բացահայտվել որևէ իրավական ակտում: Այս հանգամանքը կարող է ստեղծել (և ստեղծում է) իրավակիրառման լուրջ դժվարություններ: Բացի այդ, օրենսդրական կարգավորման մեջ նկատվում են նաև այլ խնդիրներ: Օրինակ՝ օրենքը նույնացնում է «օրենքով գող» և «քրեական հեղինակություն» հասկացությունները, մինչդեռ քրեական միջավայրում դրանք ունեն տարբեր բովանդակություն և տարբեր կարգավիճակ: Երբ խոսում ենք քրեական ենթամշակույթի հիերարխիկ բնույթից, արձանագրում ենք, որ օրենքով գողերը այդ համակարգում ունեն բարձրագույն կարգավիճակ, իսկ քրեական հեղինակությունները կարգավիճակով ավելի ցածր են: Այստեղ հստակ ընդգծվում է այն հանգամանքը, որ օրենսդիրը օրենքի մշակման ընթացքում ուշադրություն չի դարձրել խնդրո բնագավառի քրեաբանական ասպեկտներին, ինչը հեռվացնում է իրական քրեական ենթամշակույթը օրենսդրական ամրագրումներից՝ դրանով իսկ զրկելով օրենքին պատշաճ կարգավորել հասարակական հարաբերությունները:

Մեկ այլ խնդիր կապված է այն հանգամանքի հետ, որ օրենքը քրեականացնում է քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակը պահպանելը: Այստեղ ևս պետք է արձանագրել օրենքի կոպիտ բացը: Նախապես օրենքով գողի և քրեական հեղինակության կարգավիճակները նույնացնելով՝ օրենսդիրը երկրորդ կոպիտ սխալն է թույլ տալիս՝ քրեականացնելով աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակը պահպանելը: Եթե օրենքով գողերը կարգավիճակը ստանում են գողական հավաքի և գողական պրոտոկոլի միջոցով, ապա քրեական հեղինակություն ստանալը այդպիսի ընթացակարգեր չի ենթադրում և բխում է անձի հեղինակությունից կամ ազդեցությունից, ինչից սկզբունքորեն հրաժարվել հնարավոր չէ: Բացի այդ, կարգավիճակի պահպանման առումով կարևոր է այն դիտարկումը, որ օրենքով գողի կողմից ստացված կարգավիճակից հրաժարման ինստիտուտ քրեական ենթամշակույթի համակարգում առկա չէ, ուստի օրենսդիրը պահանջում է անհնարինը: Բացի այդ, քրեական հեղինակությունը անձի որոշակի շրջանակում նրա ընկալումն է, և անձը չի կարող միակողմանի հրաժարվել քրեական հեղինակության կարգավիճակից: Ավելին, օրենքով գողերը թագազրկվելուց, իսկ հեղինակությունները հեղինակազրկվելուց հետո շարունակում են որոշակի շրջանակների մոտ պահպանել հեղինակությունը: Այլ խոսքով՝ օրենսդիրը քրեականացրել է անհնարին վարքագիծը: Եվս մեկ անգամ ընդգծենք, որ քրեական օրենսգրքի իրավակարգավորումները մակերեսային են և հեռու իրերի փաստացի դրությունից: Քրեական ենթամշակույթի ոչ ֆորմալ բնույթը հաշվի առնելով՝ նման կարգավիճակից հրաժարումը կարող է

¹ Пирожков В.Ф. Законы преступного мира молодежи, 52 էջ:

չունենալ որևէ հստակ ընթացակարգ, ինչը ստեղծում է լրացուցիչ իրավական խնդիրներ: Վերոգրյալ հանգամանքները ցույց են տալիս, որ քրեական ենթամշակույթի քրեականացումը պահանջում է առավել հստակ իրավական կարգավորում: Այս ամենից զատ օրենքը ստեղծում է մեկ արարքի համար անվերջ պատժելու մեխանիզմ: Այսպես, պայմանական ընդունենք՝ անձը դատապարտվել է օրենքով գողի կարգավիճակը պահպանելու համար և պատիժը կրելուց հետո ստացվում է կրկին անհրաժեշտ է նախաձեռնել քրեական վարույթ: Բնականաբար կարող է լինել և այն մեկնաբանությունը, որ դա կդիտվի նոր արարք, սակայն վերստին անհրաժեշտ է արձանագրել, որ անձը չի կարող հրաժարվել սոցիալական կարգավիճակից և սա իրավաբանական որակման համար իրական խնդիր է:

Մեկ այլ դեպքում, օրենսդիրը որպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի 323-ից 325-րդ հոդվածների որակյալ կազմ նախատեսել է արարքը, որը կատարվել է իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով, զինված ուժերում կամ այլ զորքերում ծառայողի կողմից: Այստեղ ևս նկատվում է, որ օրենսդիրը խնդիրը կարգավորել է բացառապես իրավական լուծումներով, առանց քրեական ենթամշակույթի կանոնների վերլուծության, քանի որ քրեական միջավայրում իշխանական լիազորությունների կիրառումը կամ զինված ուժերի ինտեգրումը բացառվում է, քանի որ քրեական ենթամշակույթի առանցքային կանոններից մեկը զինված ուժերի և պաշտոնյաների հետ համագործակցության արգելքն է: Կրիմինոլոգիական գրականության մեջ նշվում է, որ նման կապերը քրեական միջավայրում սովորաբար ընկալվում են որպես «անհամապատասխան վարքագիծ» և կարող են հանգեցնել տվյալ անձի հեղինակության կորստին կամ նույնիսկ նրա դուրսմղմանը քրեական միջավայրից¹: Նման մոտեցումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ քրեական ենթամշակույթը ձգտում է պահպանել իր ինքնուրույնությունը պետական իրավական համակարգից և խուսափել պետական կառույցների հետ բաց համագործակցությունից: Այդ պատճառով քրեական միջավայրում պետական իշխանության ներկայացուցիչների կամ զինվորականների մասնակցությունը սովորաբար դիտվում է որպես տվյալ միջավայրի ներքին կանոններին հակասող երևույթ:

¹ **Корецкий Д.А., Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура и ее криминологическое значение. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2006, 9–11 էջեր:

Եզրակացություն

Այսպիսով, իրականացված վերլուծությունների հիման վրա հնարավոր է առաջարկել քրեական օրենսդրության կատարելագործման մի շարք ուղղություններ.

ա. առաջին հերթին անհրաժեշտ է օրենսդրական մակարդակում հստակ սահմանել այն հիմնական հասկացությունները, որոնք օգտագործվում են քրեական ենթամշակույթին վերաբերող հանցակազմերում: Այդպիսի հասկացությունները կարող են ներառել՝ հանցավոր կամ քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում, քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակ, քրեական հավաքներ և նմանատիպ ինստիտուտներ: Ընդ որում դա հնարավոր է անել և քրեական օրենսգրքում հիմնական հասկացությունների մեջ ներառելով կամ նոր օրենք ընդունելով:

բ. Նպատակահարմար է հստակ տարբերակել «օրենքով գող» և «քրեական հեղինակություն» հասկացությունները, քանի որ քրեական միջավայրում դրանք ունեն տարբեր սոցիալական և կազմակերպական դեր:

գ. Անհրաժեշտ է կարգավորել քրեական աստիճանակարգության բարձրագույն կարգավիճակից հրաժարվելու կամ այդ կարգավիճակի դադարեցման իրավական լուծումները կամ նշված հանցակազմը ապաքերականացնել:

դ. Նպատակահարմար է օրենսդրական մակարդակում սահմանել այն չափանիշները, որոնց հիման վրա հնարավոր կլինի որոշել, թե կոնկրետ գործողությունը արդյոք հանդիսանում է քրեական ենթամշակույթի դրսևորում, թե ոչ: Այսպիսի մոտեցումը կարող է նպաստել քրեական օրենսդրության առավել արդյունավետ կիրառմանը և ապահովել քրեական իրավունքի հիմնարար սկզբունքների պահպանումը: Բայց առավել համապարփակ իրավական կարգավորման առումով առաջարկում ենք ընդունել քրեական ենթամշակույթի մասին օրենք, որում հնարավոր կլինի սահմանել քրեական ենթամշակույթի քրեաբանական հատկանիշները: Ընդ որում, նշված օրենքը պետք է լինի քրեաբանական ուղղվածության, որը կլինի քրեական միջավայրի գործողության մեխանիզմների ուղեցույց: Սա հնարավորություն կտա իրավակիրառողին ունենալ այն կանոնները, որոնք ներառված են քրեական ենթամշակույթի մեջ: Նշված օրենքի մշակմանը անհրաժեշտ է ներգրավել քրեաբանների, ինչպես նաև դատապարտյալների, ովքեր պատրաստ են համագործակցել և հայտնել ենթամշակույթին վերաբերող կանոնները:

ե. Որպես նոր ձևավորվող օրենսդրության համար իրավահայտ աղբյուր անհրաժեշտ է ունենալ դոկտրինալ աղբյուրները:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն՝ ընդունված 06.12.2015 թ., ուժի մեջ մտած՝ 22.12.2015 թ.:
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք՝ ընդունված 05.05.2021 թ., ուժի մեջ մտած՝ 01.07.2022 թ.:
3. Վրաստանի «Կազմակերպված հանցավորության և ռեկետի մասին» օրենք, 2005 թ.:
4. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա, 1950 թ.:
5. *Ashlarba v. Georgia*, Judgment of 15 July 2014.
6. **Բաբախյանյան Ա.Ա.**, Քրեական ենթամշակույթի առանձնահատկությունները և դրա ազդեցությունը հանցավորության վրա: Սեղմագիր: Երևան, 2022:
7. **Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура: понятие, структура и соотношение со смежными понятиями // Вестник АГТУ, 2005, № 5 (28).
8. **Хисамутдинов Ф.Р. Шалагин А.Е.** Криминальная субкультура и ее предупреждение // Вестник Казанского юридического института МВД России, 2015, № 2 (20).
9. **Корецкий Д.А., Тулегенов В.В.** Криминальная субкультура и ее криминологическое значение. - СПб., Юридический центр Пресс, 2006.
10. **Корецкий Д.А.** Криминальная субкультура как фактор преступности. - СПб., Юридический центр Пресс, 2006.
11. **Олейник А.Н.** “Жизнь по понятиям”: институциональный анализ повседневной жизни российского общества // Полис, 2001, № 2.
12. **Пирожков В.Ф.** Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). - Тверь, Приз, 1994.
13. Универсальный энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. - М., Большая российская энциклопедия, 2002.
14. **Parsons T.** The Social System, New York, Free Press, 1951.
15. **Cohen A.K.** Delinquent Boys: The Culture of the Gang, New York, Free Press, 1955.
16. **Ashworth A.** Principles of Criminal Law, Oxford, Oxford University Press, 2013.

ПРОБЛЕМЫ КРИМИНАЛИЗАЦИИ КРИМИНАЛЬНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Аннотация

Целью настоящего исследования является комплексное изучение правовых оснований криминализации криминальной субкультуры, в частности — анализ правовых регулирований, установленных статьями 322–325 Уголовного кодекса Республики Армения, с целью оценки их соответствия основополагающим принципам уголовного права и выявления проблем, возникающих в правоприменительной практике.

Для достижения указанной цели в работе ставятся следующие научные задачи:

- а) изучить понятие криминальной субкультуры и её основные элементы;
- б) проанализировать криминализированные правовые регулирования криминальной субкультуры в Уголовном кодексе Республики Армения;
- в) выявить проблемы правовой определённости, возникающие при применении уголовно-правовых норм, связанных с криминальной субкультурой;
- г) изучить сформированные в судебной практике правовые позиции по вопросам криминализации криминальной субкультуры;
- д) провести сравнительный анализ законодательного опыта других государств, в частности Грузии;
- е) предложить возможные направления совершенствования правового регулирования криминализации криминальной субкультуры.

Ключевые слова: культура, криминальная субкультура, «воровской мир», организованная преступность, уголовная ответственность, принцип правовой определённости, криминальная иерархия, правоприменительная практика, криминальный авторитет.

PROBLEMS OF THE CRIMINALIZATION OF CRIMINAL SUBCULTURE IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Annotation

The purpose of this research is a comprehensive study of the legal foundations of the criminalization of criminal subculture, in particular, an analysis of the legal regulations established by Articles 322–325 of the Criminal Code of the Republic of Armenia, with the aim of assessing their compliance with the fundamental principles of criminal law and identifying issues arising in law enforcement practice.

To achieve the stated objective, the following research tasks are set out in the study:

- a) to examine the concept of criminal subculture and its main elements,
- b) to analyze the criminalized legal regulations of criminal subculture in the Criminal Code of the Republic of Armenia,
- c) to identify issues of legal certainty arising in the application of criminal law norms related to criminal subculture,
- d) to examine the legal positions formed in judicial practice regarding the criminalization of criminal subculture,
- e) to conduct a comparative analysis of the legislative experience of other states, in particular Georgia,
- f) to propose possible directions for improving the legal regulation of the criminalization of criminal subculture.

Keywords: culture, criminal subculture, “thieves’ world”, organized crime, criminal liability, the principle of legal certainty, criminal hierarchy, law enforcement practice, criminal authority.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 15.04.2026 թ., տրվել է գրախոսության 02.06.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 19.06.2026 թ.: